

Zdravstvene ankete

Prvi hrvatski projekt zdravstva, Potprojekt: Promicanje zdravlja

Vlasta Hrabak-Žerjavić

Hrvatski zavod za javno zdravstvo

Prvi hrvatski projekt zdravstva započeo je 1995. godine. Nositelji projekta bili su Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske i Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, a projekt je potpomognut zajmom Svjetske banke. Jedan od potprojekata bio je **Promicanje zdravlja** za čijeg izvršitelja je izabran Hrvatski zavod za javno zdravstvo (podudarno pravilima Svjetske banke).

Glavni cilj potprojekta utvrđen na temelju prethodne situacijske analize i odabranih prioriteta bio je poticanje i usvajanje zdravijeg načina života stanovništva Republike Hrvatske, kako bi se unaprijedilo zdravlje uz istodobno smanjivanje prevalencije nekih čimbenika rizika relevantnih za nastanak i razvoj bolesti srca i krvnih žila te spolno prenosivih bolesti, a u svrhu snižavanja pobola, invalidnosti i smrtnosti od tih bolesti.

Posebni ciljevi bili su:

- smanjiti prevalenciju pušenja na populacijskoj razini, a posebice u mladima do 20 godina za 20%;
- promijeniti prehrambene navike smanjujući unos soli i rafiniranih ugljikohidrata;
- korigirati dnevni unos energije, uključujući potrošnju makronutrijenata posebice nastojeći sniziti unos masnoća, naročito onih životinjskog podrijetla;
- promovirati redovnu tjelesnu aktivnost, osobito šetnju (pola sata dnevno) za održavanje tjelesne kondicije i smanjenje rizika za kardiovaskularne bolesti u osoba sa sedentarnim načinom života;
- povećati poznavanje prevencije spolno prenosivih bolesti u pučanstvu, te poticati odgovorno spolno ponašanje.

Provedbeni plan potprojekta kao prvu projektnu zadaću imao je utvrđivanje temeljnih pokazatelja o zdravstvenom stanju, stavovima, znanju i životnim navikama stanovništva Hrvatske kao osnove za definiranje veličine i značajki javno zdravstvenog problema u svrhu boljeg planiranja preventivnih intervencija.

Temeljni pokazatelji dobiveni istraživanjem trebali su biti osnovica:

- za definiranje i razradu intervencija usmjerenih unapređivanju zdravlja,
- izradu inicijalnog programa intervencija na području promicanja zdravlja za cjelokupno stanovništvo, odnosno odabrane populacijske podskupine
- izradu programa edukacije edukatora i edukacijskih materijala usmjerenih promicanja zdravlja kao i osnovnih poruka za medijsku kampanju.
- polazišna točka za praćenje i evaluaciju sa svrhom ocjene napredovanja prema postavljenim ciljevima, kao i daljnjeg unapređivanja strategije promicanja zdravlja.

Projektna zadaća utvrđivanja temeljnih pokazatelja trebala je pružiti uvid u prevalenciju čimbenika rizika za nastanak bolesti srca i krvnih žila kao i spolno prenosive bolesti, uključujući HIV infekciju, u uzorku stanovništva Hrvatske u urbanoj i ruralnoj sredini, priobalnoj i kontinentalnog područja i to:

1. a) u reprezentativnom uzorku učenika drugih razreda srednjih škola utvrditi:
  - prevalenciju pušenja i početak eksperimentiranja s duhanskim proizvodima, pušačke navike roditelja i znanje o štetnosti pušenja
  - prehrambene navike, znanje i stavove prema pravilnoj prehrani
  - učestalost bavljenja tjelesnom aktivnošću i sportom;

1. b) u reprezentativnom uzorku odraslih osoba u dobi od 18 do 65 godina utvrditi:

- prevalenciju pušenja
- trajanje navika pušenja
- udio bivših pušača u reprezentativnom uzorku
- prehrambene navike
- učestalost bavljenja tjelesnom aktivnosti i sportom
- indeks tjelesne mase (ITM) i visinu krvnog tlaka;

- 2.a) u reprezentativnom uzorku učenika drugog razreda srednje škole i

- b) u reprezentativnom uzorku odraslih u dobi 18 do 39 godina utvrditi:
  - znanja o HIV-infekciji, mjerama prevencije i stavovima prema zaraženima HIV-om i oboljelima

Materijal i metode

Uzorak

Istraživanje je obuhvatilo uzorak stanovništva Hrvatske poštujući regionalne razlike (obalni i kontinentalni dio) kao i razlike između gradskog i seoskog područja.

Reprezentativni uzorak učenika drugog razreda srednjih škola izabran je metodom slučajnog višestepenog uzorka tako da je prvo izabaran slučajni uzorak škola, a zatim slučajni uzorak razreda koji su uključeni u ispitivanje, s time da su predstavljali 10% generacije polaznika. Odaziv je bio 92% učenika prisutnih u školi na dan anketiranja tako da su anketom ukupno obuhvaćena 4252 učenika.

Uzorak stanovništva u dobi od 18-65 godina biralo se tako da su prvo slučajnim izborom odabrani domova zdravlja odnosno zdravstvene stanice na 30 lokacija u svih 21 županija, a stanovništvo te dobi je pozvano putem medija na pregled. Zbog velikih migracija u Hrvatskoj u to doba ovakav pristup smatralo se najprikladnijim. Zemljopisna raspodjela pokrila je kako kontinentalnu tako i priobalnu Hrvatsku. Pozivu na sudjelovanje odazvalo se oko 10.000 osoba, a u uzorak je ušlo 5840 osoba koje su prema dobi, spolu i zemljopisnoj raspodjeli odgovarale stanovništvu Hrvatske.

Anketiranje

Za potrebe istraživanja izrađeni su posebni anketni upitnici.

Anketni upitnik za srednjoškolsku mladež sadržavao je pitanja o vrsti škole, osnovnim sociodemografskim obilježjima, školskom uspjehu i četiri po zdravlje važne životne navike (prehrana, pušenje, fizička aktivnost i spolno ponašanje), znanju i stavovima o prehrani, pušenju i tjelesnoj aktivnosti kao čimbenicima rizika za nastanak kardiovaskularnih bolesti, te znanju i stavovima o AIDS-u.

Anketni upitnik za odrasle osobe obuhvatio je pitanja o općim sociodemografskim obilježjima, osobnoj i obiteljskoj anamnezi, podatke o navici pušenja, podatke o prehrani (frekvenciji uzimanja obroka i pojedinih skupina namirnica – mesa, ribe, jaja, mliječnih proizvoda, voća i povrća, kruha, tjestenine i riže, masnoća) te pitanja o poznavanju pravilne prehrane, pitanja o tjelesnoj aktivnosti tijekom rada i u slobodno vrijeme, te znanju i stavovima o HIV/AIDS-u.

Uz to u odraslih provedena su i antropometrijska mjerenja radi utvrđivanja vrijednost indeksa tjelesne mase (ITM) i izmjerena visina krvnog tlaka, te uzeti uzorci krvi za laboratorijske analize.

Anketiranje učenika provedeno je 1995. godine putem anketnog upitnika upućenog odabanim školama, a u organizaciji Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo. Anketiranje je bilo anonimno, provedeno je uz pomoć nastavnika, a učenici su ankete vraćali u zatvorenim kovertama.

Terenski dio istraživanja za odraslo stanovništvo proveo je Institut za antropologiju - Zagreb u razdoblju od 1995-1997. godine uz podršku Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo. Anketiranje su provodili u tu svrhu posebno educirani anketari, mlađi liječnici i stažisti, uz kontrolu kompletnosti i kvalitete podataka voditelja terena.

Obrada i analiza podataka

U obradi podataka posebnu pozornost posvetilo se slijedećim obilježjima: dob, spol, mjesto stalnog boravka, te priobalno i kontinentalno područje; za učenike - vrsta škole, stupanj obrazovanja roditelja i uspjeh u školi, a za odraslo pučanstvo - bračno stanje, zanimanje i stupanj obrazovanja.

Za analizu podataka odabran je paket softverskog programa SAS/STAT, izdanje 6.03.

U ispitanika u dobi od 18 do 65 godina iz uzorka krvi određena je razina ukupnog kolesterola, HDL i LDL kolesterola, triglicerida, fibrinogena i lipoproteina Lp(a), a naknadno i koncentracije šećera u krvi.

Zaključno treba reći da je projektna zadaća *Utvrđivanje temeljnih pokazatelja za definiranje veličine i značajki problema* potprojekta Promicanje zdravlja po prvi puta u Hrvatskoj na populacijskoj razini utvrdila proširenost čimbenika rizika za nastanak kardiovaskularnih bolesti te znanja i stavove u vezi pojedinih životnih čimbenika rizika (nepravilna prehrana, pušenje, nedovoljna tjelesna aktivnost) kao i znanja i stavove glede HIV/AIDS-a.

Dobiveni rezultati poslužili kao vrijedna osnovica za ostale projektne zadaće - izradu inicijalnog programa intervencija na području promicanja zdravlja, programa usavršavanja/edukacije ključnih osoba - edukatora i izravnih promicatelja zdravlja, poglavito iz područja javnog zdravstva, kao i primarne zdravstvene zaštite te prosvjete, osobito iz mreže škola koje promiču zdravlje. Također su poslužili su kao temelj za izradu pratećih edukacijskih i zdravstveno odgojnih materijala te formuliranje ključnih poruka za medijsko promicanje zdravlja.

Publikacije

1. Čubrilo-Turek M, Vrhovski-Hebrang D, Hebrang A, Ljubičić M, Reiner Ž, Rudan I, Rudan P, Sirovitza L, Turek S: Evaluacija rizičnih čimbenika u općoj populaciji Hrvatske. First Croatian Congress on Atherosclerosis. Abstracts. Brijuni Islands, September 30 - October 3, 1997; Lij Vjesn 119 (Suppl 2):3
2. Čubrilo-Turek M, Hrabak-Žerjavić V, Rak-Kaić A, Prebeg Ž, Vrhovski-Hebrang D. Navika pušenja u srednjoškolske mladeži u Hrvatskoj. First Croatian Congress on Atherosclerosis. Abstracts. Brijuni Islands, September 30 - October 3, 1997; Lij Vjesn 119 (Suppl 2):89
3. Čubrilo-Turek M, Rudan I, Vrhovski-Hebrang D. Hrabak-Žerjavić V. Navika pušenja u odrasloj populaciji Hrvatske. First Croatian Congress on Atherosclerosis. Abstracts. Brijuni Islands, September 30 - October 3, 1997; Lij Vjesn 119 (Suppl 2):90
4. Čubrilo-Turek M, Hebrang A, Ljubičić M, Rak-Kaić A, Prebeg Ž, Reiner Ž, Rudan P, Turek S, Vrhovski-Hebrang D, Hrabak-Žerjavić V. Preliminarni rezultati istraživanja rizičnih čimbenika u općoj populaciji Hrvatske. Prevencija ateroskleroze. Mladenačka dob. HAZU, Odbor za aterosklerozu i Hrvatsko društvo za aterosklerozu, Zagreb 1998. str. 69-72.
5. Čubrilo-Turek M, Vrhovski-Hebrang D, Hebrang A, Ljubičić M, Prebeg Ž, Rak-Kaić A, Reiner Ž, Turek S, Žerjavić-Hrabak V. Prvo izvješće i evaluacija rizičnih čimbenika u općoj populaciji Hrvatske. U: Promicanje zdravlja u hrvatskom pučanstvu. Sručno znanstveni skup - Zbornik radova. Ministarstvo zdravstva RH, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb 1999. str. 32
6. Čubrilo-Turek M, Hrabak-Žerjavić V, Vrhovski-Hebrang D, Rak-Kaić A, Prebeg Ž, Hebrang A, Turek S, Reiner Ž, Ljubičić M, Benić N. Rizični čimbenici u hrvatskog pučanstva. I. Hrvatski epidemiološki kongres. Split 12-15. svibanj 1999. Zbornik sažetaka. str. 56-57.
7. Kaić-Rak A. Changes in Dietary Habits in Croatia. International Conference on Mediterranean Diet and Health. Abstract book. Brijuni, September 12-15, 2002. pg 15
8. Metelko Ž, Pavić-Renar I, Poljičanin T, Szirovitza L, Turek S. Prevalence of Diabetes Mellitus in Croatia. Diabetes research and clinical practice 2008; 81 (2):263-267
9. Turek S, Rudan I, Smolej-Narančić N i sur. A Large Cross-Sectional Study of Health Attitudes, Knowledge, Behaviour and Risks in the Post-War Croatian Population (The First Croatian Health Project). Coll Antropol 2001;25:77-96.
10. Promicanje zdravlja u hrvatskom pučanstvu. Nastavni paket. Ministarstvo zdravstva RH, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Hrvatski zavod za javno zdravstvo Zagreb 1999.
11. Prvi hrvatski projekt zdravstva, Potprojekt Promicanje zdravlja. Projektna dokumentacija, Ministarstvo zdravstva RH, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Zagreb 1995-1999.